

فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی

سال دهم شماره ۳۸ تابستان ۱۳۹۴

رابطه انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده و سبک‌های هویت با نقش واسطه‌گری حالت فراشناختی در دانش‌آموزان دختر

بهناز بهزادی^۱

سیروس سروقد^۲

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی رابطه انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده و سبک‌های هویت با نقش واسطه‌گری حالت فراشناختی در دانش‌آموزان دختر. بدین منظور ۳۰۶ نفر از دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های کازرون به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای به‌وسیله پرسشنامه‌های حالت فراشناختی، پرسشنامه سبک‌های هویت برزونسکی (۲۰۰۴)، انعطاف‌پذیری خانواده شاکری (۱۳۸۲) و پرسشنامه انسجام خانواده سامانی (۱۳۸۱) مورد آزمون قرار گرفتند. یافته‌های حاصل از معادلات ساختاری با LISREL نشان داد که انعطاف‌پذیری خانواده اثر مستقیمی بر سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی و حالت فراشناختی دارد. انسجام خانواده دارای اثر مستقیم بر سبک هویت هنجاری و حالت فراشناختی دارد. از طرف دیگر، انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده دارای اثر غیرمستقیم از طریق حالت فراشناختی می‌باشد. نتایج نشان‌دهنده اهمیت آموزش فراشناخت در خانواده و در مدارس بوده تا شرایط بهتری برای فرآیند هویت‌یابی ایجاد شود.

واژگان کلیدی: انسجام خانواده؛ انعطاف‌پذیری خانواده؛ حالت فراشناختی؛ سبک‌های هویت

۱- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بیضا، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان (نویسنده مسئول) Email: behzadi@biau.ac.ir

۲- استادیار گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت

مقدمه

دوران نوجوانی یکی از حساس‌ترین مراحل زندگی هر فرد است که حتی دشوارتر از سال‌های کودکی تلقی شده است. شاید دلیل آن باشد که در این دوران تغییرات قابل توجهی از نظر جسمی، روانشناختی، شناخت، هیجانی و روابط اجتماعی در فرد رخ می‌دهد. گاه این تغییرات چندان شدید است که اغلب والدین از این که نوجوانشان روزی سرحال و روزی دیگر غمگین و گوشه‌گیر است، تعجب می‌کند و گاهی از این وضعیت شکایت دارند. این در حالی است که نوجوان علاوه بر کنار آمدن با همه این تغییرات، باید بکوشد تا هویتی برای خود کسب کند. در واقع وی باید پاسخ مشخص را برای این سوال قدیمی بیابد که "من کیستم؟". بنابراین یکی از تکالیف اساسی نوجوان هویت‌یابی است. نوجوان باید بتواند تمایزی بین خود و دیگران قائل شود. اگرچه چنین تکلیفی در نظر برخی روانشناسان مانند اریکسون در طول زندگی پیش روی افراد است، اما سوال "من کیستم؟" به طور مفصل در دوران نوجوانی پاسخ داده می‌شود (هاشمی و رضوی، ۱۳۸۷). نوجوان همواره پیرامون مسئله هویت‌یابی از سردرگمی هویت به دستیابی هویت و از بحران‌زدگی به ثبات و آرامش در گردش و تعلیق است. اگرچه رشد هویت در مراحل انتهایی نوجوانی ایجاد می‌شود، اما در طول دوره زندگی همچنان ادامه‌دار است (مک‌کینون و مارسیا، ۲۰۰۲).

تاکنون تعاریف و نظریه‌های زیادی در زمینه هویت ارائه شده که همه آنها به‌نوعی تکمیل‌کننده یکدیگرند، به‌عنوان نمونه: مفهوم "هویت"^۱ در حوزه روانشناسی برای اولین بار توسط اریکسون در دوره‌ای از رشد تحت عنوان "هویت در برابر سردرگمی نقش"، مورد بحث قرار گرفت (شاملو، ۱۳۸۲). اریکسون معتقد است انسجام بخشی فرد قبل پذیرش مسئولیت‌های بزرگسالی ضروری است (احدی و محسنی، ۱۳۸۱) و آن را به‌صورت یک احساس نسبتاً پایدار از یگانگی خود تعریف می‌کند (بیابانگرد، ۱۳۸۴). به اعتقاد مارسیا هویت عبارت است از سازمان دادن یک خود درونی، شامل ساخت خود، سیستم

1- Identity

باورها، آرزوها، عقاید، مهارت‌ها و تاریخچه فردی که در واقع نتیجه یک بحران است (انصاری و اسکویی، ۱۳۸۰؛ به نقل از بهادری خسروشاهی و علیلو، ۱۳۹۱). فروم معتقد است که هر انسانی به احساس خاص و منحصر به فرد بودن نیاز دارد، از این رو است که احساس هویت در دوران نوجوانی ضرورتی اساسی به حساب می‌آید (شرفی، ۱۳۸۱). یکی از اولین محققانی که مفهوم "هویت" اریکسون را از بعد عملیاتی مورد بررسی قرار داد ماریسا (۱۹۶۶؛ به نقل از بوسچ و کارد، ۲۰۱۲) بود که دو وجه اصلی تحول هویت را اکتشاف و تعهد معرفی کرد.

برزونسکی (۱۹۸۹، ۲۰۰۸؛ به نقل از دهکردی، خدایی، شکری و دانش‌پور، ۱۳۹۲) به‌وسیله گسترش نظریه الگوی مقوله‌ای وضعیت هویت ماریسا، الگوی فرآیندی سبک‌های هویت را صورت‌بندی نمود. اصطلاح سبک هویت به راهبردهای شناختی اجتماعی‌ای اشاره دارد که افراد به‌طور معمول هنگام رویارویی و اجتناب از تکالیف مربوط به ساخت و تدام احساس هویت مورد استفاده قرار می‌دهند.

برزونسکی (۲۰۰۸)، سه سبک پردازش هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی را شناسایی کرد. از نظر مفهومی برزونسکی ابعاد اکتشاف و تعهد را حفظ کرد. در سپاه سبک هویت، سه مقیاس با هدف اندازه‌گیری انواع متمایز اکتشاف (اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی) و یک مقیاس با هدف اندازه‌گیری تعهد هویت طراحی شد.

سبک هویت اطلاعاتی بر وجود تلاش‌های اکتشافی تأکید می‌کند. در این سبک، افراد اطلاعات مربوط به هویت را از طریق گستره وسیعی از منابع به‌طور فعال جستجو می‌کنند و نسبت به تجارب وسیع گشودگی نشان می‌دهند. سبک هویت هنجاری از طریق فقدان تلاش‌های اکتشافی مشخص می‌شود. در این سبک هویتی، فرد بدون بررسی دقیق و موشکافانه انتخاب‌های دیگر، اهداف، ارزش‌ها و تعهدات هویتی افراد مهم را می‌پذیرد. سبک هویت سردرگم-اجتنابی مانند سبک هنجاری از طریق فقدان تلاش‌های اکتشافی مشخص می‌شود. با این تفاوت که افراد دارای سبک سردرگم-اجتنابی معیارهای هویتی توصیف شده به‌وسیله افراد مهم را نمی‌پذیرند. آنها، از اکتشاف

درباره هویت اجتناب می‌کنند و ترجیح می‌دهند مطالبات موقعیتی و نیازهای کوتاه مدت فوری، تصمیم‌های هویتی آنها را راهبری کند. اگرچه افراد سردرگم-اجتنابی تا حدی اکتشاف می‌کنند اما چنین تلاش‌هایی اتفاقی هستند (برزونسکی، ۲۰۰۸).

خانواده مهم‌ترین نهاد اجتماعی در جوامع انسانی است که تکوین و پرورش شخصیت افراد در آن شکل می‌گیرد (فرجاد، ۱۳۷۷؛ به نقل از عنایت و آقاپور، ۱۳۸۹). برای این‌که خانواده بتواند کارکردهای اصلی خود را به‌خوبی ایفا نماید، لازم است امنیت و آرامش در کانون آن رخنه کند. واقعیت این است که در فرآیند چرخه زندگی خانواده مسائل و مشکلاتی به‌وجود می‌آید که آرامش آن را هرچند برای مدت کوتاهی سلب می‌کند. این مسائل در سطح خرد مربوط به ساختارها و کارکردهای نهاد خانواده و در سطح کلان مربوط به ساختارهای اجتماعی است (ریتزر^۱، ۲۰۰۴؛ به نقل از عنایت و آقاپور، ۱۳۸۹).

بنابراین خانواده قادر است با حمایت از فرزندان خود، آنها را از عواقب احتمالی که در آینده ممکن است برای آنها به وجود آید، محافظت کرده و با آموزش مهارت‌های مختلف، فرد برای مقابله با مشکلات احتمالی در آینده تجهیز نماید (جلالی و رافعی، ۱۳۹۰).

السون (۱۹۹۹)، با نگاه سیستمی به خانواده به معرفی انسجام، انعطاف‌پذیری و ارتباطات در الگوی مدور ترکیبی خود می‌پردازد. انسجام، به عنوان یکی از ساختارهای پرنفوذ خانواده، احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای یک خانواده نسبت به هم دارند (السون، ۱۹۹۹). لینگرن (۲۰۰۳)، انسجام را به صورت احساس نزدیکی عاطفی با دیگران تعریف می‌کند، از نظر او دو کیفیت مربوط به انسجام در خانواده مشتمل بر تعهد و وقت‌گذراندن با هم است. منظور از تعهد میل به صرف وقت و انرژی در فعالیت‌های خانواده و همچنین و ممانعت از تأثیر منفی عواملی چون مسائل شغلی در آن می‌باشد. بعد دیگر انسجام از نظر لینگرن (۲۰۰۳)، وقت گذاشتن و با هم بودن در بین اعضای خانواده است. خانواده‌هایی که در این زمینه قوی هستند به‌طور مرتب برنامه‌ها و زمان‌هایی برای فعالیت‌های گروهی در نظر می‌گیرند.

1- Ritzer

یکی دیگر از ابعاد در مدل مدور ترکیبی السون انعطاف‌پذیری است و به‌صورت مقدار تغییراتی که در نقش‌ها، قوانین، کنترل و انضباط خانواده وجود دارد، تعریف شده است (السون، ۱۹۹۹؛ به نقل از زارع و سامانی، ۱۳۸۷). در خانواده منعطف، رهبری و مدیریت خانواده به‌صورت دموکراتیک است و کمتر حالت استبدادی به‌خود می‌گیرد، جوانان در تصمیم‌گیری‌ها شرکت می‌کنند و نقش در خانواده بر اساس سن و جنس پایه‌گذاری نشده است.

نوجوانی، توانایی تفکر انتزاعی را به همراه دارد که زمینه جدیدی را برای یادگیری آماده می‌سازد. نوجوانان می‌توانند اصول علمی دشوار را درک کنند، با مسائل اجتماعی و سیاسی دست و پنجه نرم کنند، به معنی نهفته شعر یا داستان پی ببرند و به صورت کاملاً انعطاف‌پذیر و خلاق، زبان را به کار گیرند (برک، ۱۳۸۵). یکی از توانایی‌های تفکر انتزاعی حالت فراشناخت است که نقش مهمی در عملکرد نوجوانان خواهد داشت.

اصطلاح فراشناخت را اولین بار فلاول در سال ۱۹۷۶ مورد استفاده قرار داد تا با آن دانش شخص را در مورد فرآیندها و تولیدات شناختی یا هر چیز مربوط به آن توصیف کند. از فراشناخت تعاریف گوناگونی ارائه شده است: آگاهی شخص از فرآیندها و راهبردهای شناختی (مسترز^۱، ۱۹۸۱؛ به نقل از فلاول، ۱۹۸۵)؛ تفکر درباره تفکر (براون، ۱۹۸۴؛ به نقل از گلاور^۲ و برونینگ^۳، ۱۹۹۰)؛ دانش و کنترلی که در مورد تفکر و فعالیت‌های یادگیری اعمال می‌شود (کراس^۴ و پاریس^۵، ۱۹۸۸)؛ دانش درباره دانستن (میلر، ۲۰۰۲؛ به نقل از عطارخامه، ۱۳۸۸) و دانش فرد درباره چگونگی یادگیری خودش (اسلاوین، ۲۰۰۶؛ به نقل از سیف، ۱۳۸۶). فراشناخت کلیدی است برای توانایی شناختی، که به افراد اجازه می‌دهد تا افکارشان را کنترل و بازسازی کنند و نقش اساسی در یادگیری ایفا می‌کند (گاس و ویلی، ۲۰۰۷؛ به نقل از عطارخامه، ۱۳۸۸).

ولز (۲۰۱۰) فراشناخت را یک مفهوم چندوجهی می‌داند. این مفهوم دربرگیرنده دانش،

1- Masters
3- Bruning
5- Paris

2- Glover
4- Cross

فرآیندها و راهبردهایی است که شناخت را ارزیابی، نظارت یا کنترل می‌کند.

همچنین فراشناخت را می‌توان به معنی آگاهی فرد از فرآیند تفکر خود و توانایی‌اش برای کنترل این فرآیند دانست (کاکیروگلو^۱، ۲۰۰۷؛ دیسوت و ازسوی^۲، ۲۰۰۹؛ هاکر و دونلوسکی^۳، ۲۰۰۳). فراشناخت یک مدل شناختی است که در یک سطح بالاتر فعالیت می‌کند و بر پایه نظارت و کنترل قرار دارد (افکلیدز^۴، ۲۰۰۱).

واترمن پی‌تر^۵ (۱۹۸۲ به نقل از لرن^۶، ۱۹۹۲) بیان می‌کند که افراد موفق کسانی هستند که خوب برنامه‌ریزی می‌کنند، اهداف ویژه را تشخیص می‌دهند و معرفی می‌نمایند و راهبردها را طرح‌ریزی می‌کنند. مهم‌ترین امتیاز دانش فراشناختی این است که یادگیرنده را قادر می‌سازد تا لحظه‌به‌لحظه از فعالیت یادگیری خود و چگونگی پیشرفت کارش آگاه باشد و هم نقاط قوت و هم نقاط ضعف خودش را تشخیص دهد (سیف، ۱۳۸۷).

رشد شناختی در بروز احساس هویتی مشخص، در نوجوانان نقش مهمی دارد. تجربه حالت فراشناختی از سوی افراد متضمن تجربه چهار مولفه است: برنامه‌ریزی: (قبل از اقدام به حل مسئله، سعی می‌کنم آن را درک کنم)، نظارت یا بازبینی خویشتن: (به هنگام انجام کار، آن را بازبینی و در صورت لزوم آن را تصحیح می‌کنم)، راهبرد شناختی: (از فنون تفکر چندگانه یا از راهبردهای مختلف حل مسئله استفاده می‌کنم) و آگاهی: (از فرآیندهای جاری تفکر خویشتن آگاه هستم) (ماسن و همکاران، ۱۳۸۱).

در این میان اونیل و عابدی^۷ (۱۹۹۶) بر مبنای تعاریف فلاول (۱۹۷۹) و با اقتباس و تمثیل از سازه‌های نظریه اضطراب حالتی - صفتی مفهوم فراشناخت حالتی را معرفی نموده‌اند. اونیل و عابدی (۱۹۹۶) ضمن توضیح فراشناخت و تمایز قایل شدن بین فراشناخت صفتی و فراشناخت حالتی، فراشناخت صفتی را به صورت "نظارت متناوب و آگاهانه فرد بر خود به منظور بررسی میزان دستیابی به اهدافش و در صورت لزوم توانایی

1- Cakiroglu
3- Hacker & Dunlosky
5- Waterman & Peters
7- O' Neil & Abedi

2- Desoete & Ozsoy
4- Efkliides
6- Lorna

انتخاب و به کارگیری راهبردهای متفاوت"، و فراشناخت حالتی را به صورت حالتی گذرا در موقعیت‌های ذهنی که از لحاظ شدت، متغیر است، در طول زمان تغییر می‌کند و با ویژگی‌های برنامه‌ریزی، خودبازبینی، راهبردهای شناختی یا عاطفی و خودآگاهی شناخته می‌شود؛ تعریف کرده‌اند. بر اساس این تعریف، آگاهی فرد از خود شامل موارد زیر می‌شود: الف- برنامه‌ریزی: شخص باید دارای هدف و برنامه‌ای برای رسیدن به آن باشد (چه این هدف برایش تعیین شده باشد و چه خود انگیخته باشد). ب- خودبازبینی: شخص به ساز و کارهایی جهت نظارت بر خود و میزان دستیابی به اهدافش نیاز دارد. ج- راهبردشناختی: شخص باید از یک راهبرد شناختی یا عاطفی برای نظارت بر فعالیت‌های ذهنی خود اعم از فعالیت‌های حیطة وابسته، و فعالیت‌های مستقل از حیطة، برخوردار باشد. برای مثال، پیدا کردن نکته اصلی، یک راهبرد شناختی حیطة وابسته است. د- آگاهی: شخص از فرایند شناختی خود آگاهی دارد.

در پژوهشی تحت عنوان "رابطه انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده با ابعاد کمال‌گرایی" نتایج نشان داد که انسجام خانواده همسو با یافته‌های بررسی‌های انجام شده تنها به پیامدهای مثبت می‌انجامد، اما انعطاف‌پذیری خانواده با افزایش در جنبه‌های مثبت و منفی کمال‌گرایی، دارای کارکرد دوگانه است. رابطه انعطاف‌پذیری با جنبه‌های منفی کمال‌گرایی ممکن است ناشی از عدم تأکید صریح والدین انعطاف‌پذیر بر خواسته‌ها و چشم‌داشت‌هایشان از فرزندان باشد (جمشیدی و همکاران، ۱۳۸۷).

در مطالعه‌ای که توسط زارع و سامانی (۱۳۸۷) انجام شد نتایج نشان دادند که انسجام خانواده پیش‌بینی‌کننده مثبت اهداف تسلط رویکردی، عملکرد رویکردی و پیش‌بینی‌کننده منفی عملکرد اجتنابی بود. انعطاف‌پذیری خانواده پیش‌بینی‌کننده مثبت هدف تسلط رویکردی و پیش‌بینی‌کننده منفی اهداف تسلط اجتنابی و عملکرد اجتنابی بود.

شریفی و کاکاوند (۱۳۸۹) در پژوهشی در بررسی‌های انجام شده، گزارش دادند که بین سرمایه اجتماعی خانواده و هویت اجتماعی رابطه مثبت وجود دارد. در مطالعه‌ای که توسط باباپورخیرالدین و بهاورنیا (۱۳۹۱) انجام شد، نتایج نشان داد که بین زنان و مردان

از نظر میزان انسجام و انعطاف‌پذیری تفاوت معنادار وجود دارد و زنان در این متغیرها نمرات بالاتری داشته‌اند. همچنین میزان انعطاف‌پذیری خانواده‌های مبتلا به ایدز کمتر از میزان آن در خانواده‌های عادی است.

در مطالعه‌ای که توسط کاظمی و کشاورزبان (۱۳۹۱) انجام شد، نتایج نشان داد که مولفه‌های فراشناختی رابطه مثبت و ابعاد حل مسئله رابطه منفی و معناداری با بهزیستی روانشناختی دانش‌آموزان دارد.

در پژوهشی تحت عنوان "خوش‌بینی و عزت‌نفس در نوجوانان دختر: نقش سبک‌های هویت" نتایج نشان داد میانگین خوش‌بینی و عزت‌نفس دختران دارای سبک هویت اطلاعاتی در سنین مختلف، بیشتر از سایرین است. میزان خوشبینی دختران در سنین مختلف با یکدیگر تفاوت نداشت اما براساس سبک هویتی، در میزان خوش‌بینی آنها تفاوت مشاهده شد. تفاوت نمره عزت‌نفس دختران بر حسب سن، سبک هویتی و اثر تعاملی آن نیز معنادار بود (تنهای رشوانلو و همکاران، ۱۳۹۱).

در پژوهشی که توسط صبحی قراملکی و همکاران (۱۳۹۱) انجام شد، نتایج نشان داد که دو سبک هویت اطلاعاتی و هنجاری با شادکامی رابطه مثبت و معنادار دارد و می‌تواند آن را پیش‌بینی کند. همچنین بین مولفه‌های شادکامی با هویت اطلاعاتی و هنجاری رابطه مثبت وجود دارد. در حالی که فقط عاطفه مثبت و کارآمدی با هویت سردرگم-اجتنابی در ارتباط است. در کل یافته‌ها نشان می‌دهد که می‌توانیم سبک‌های هویت و میزان شادکامی را در مسیرهای دلخواه تغییر دهیم.

در مطالعه‌ای که توسط حاجلو و همکاران (۱۳۹۱) انجام شد، یافته‌ها نشان دادند که از روی عزت‌نفس، ارتباط با همسالان، نفوذ والدین، میزان مذهبی بودن و سلامت روان دانش‌آموزان می‌توان هر یک از سطوح هویت‌یابی را به خوبی پیش‌بینی کرد.

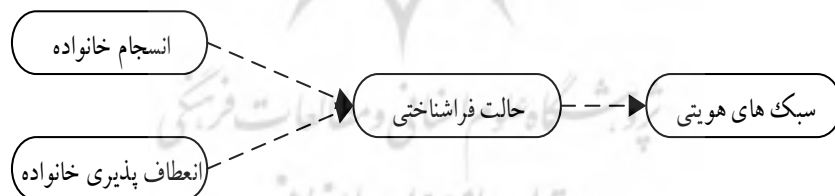

نتایج پژوهشی که توسط کرمی و امیرتیموری (۱۳۹۲) انجام شد، نشان داد که آموزش راهبردهای شناختی و فراشناختی بر کاهش اضطراب و افزایش عزت‌نفس دانش‌آموزان موثر بوده است.

در پژوهشی که توسط علیلو و همکاران (۱۳۹۲) انجام شد، نتایج نشان می‌دهد که حالت‌های فراشناخت و تاکیدات هدف والدین پیش‌بین پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان مبتلا به ناتوانی یادگیری است.

در پژوهشی که توسط دالوند و همکاران (۱۳۹۳) انجام شد، نتایج نشان داد که رویکرد خانواده محور برای کودکان، والدین و خانواده‌ها و ارائه‌دهندگان خدمات موثر است و باعث ارتقاء خدمات درمانی و افزایش رضایتمندی خانواده‌ها از خدمات ارائه شده می‌گردد.

با توجه به مطالب ارائه شده و بررسی پیشینه تحقیقاتی پژوهش تا کنون پژوهشی با این عنوان یا عناوین مشابه متشکل از متغیرهای معرفی شده، انجام نشده است. پژوهش حاضر به بررسی مدل ساختاری انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده و حالت فراشناختی و سبک‌های هویت می‌پردازد که دیاگرام مسیرهای آن در شکل (۱) قابل مشاهده است.

شکل (۱) دیاگرام مسیرهای متغیرهای پژوهش

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بود.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

در پژوهش حاضر، جامعه آماری شامل دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های کازرون (۱۴۸۰ نفر) و نمونه‌های آماری شامل ۳۰۶ نفر (۳۲۰ پرسشنامه جمع‌آوری شد که پس از کنار گذاشتن پرسشنامه‌های مخدوش، ۳۰۶ پرسشنامه وارد روند تجزیه تحلیل شد) از دانش‌آموزان دختر (۱۴ تا ۱۸ سال) است که از طریق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند که بدین‌وسیله بین چهار دبیرستان و از هر دو کلاس، یک کلاس به‌طور تصادفی انتخاب شد. در زمینه پر کردن پرسشنامه‌ها به‌طور کامل برای دانش‌آموزان توضیح داده شد.

ابزار سنجش: در این پژوهش از چهار پرسشنامه جهت برآورد چهار متغیر تعریف شده، استفاده شده است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود.

پرسشنامه انسجام خانواده: این پرسشنامه با اقتباس از مدل ترکیبی السون^۱ (۱۹۹۹) به‌وسیله سامانی (۱۳۸۱) تهیه شده است. این آزمون دارای ۲۸ گویه است و در مقابل هر گویه طیف لیکرتی (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) وجود دارد. برای هر گویه نمره ۱ برای (کاملاً موافقم) تا ۵ برای (کاملاً مخالفم) در نظر گرفته شده است. حداکثر نمره قابل اکتساب در این آزمون ۱۴۰ و حداقل ۲۸ بود. مطالعه مقدماتی رضویه و سامانی در خصوص این مقیاس بر اساس ۸ عامل (همبستگی با پدر، مادر، مدت تعامل، مکان، تصمیم‌گیری، ارتباط عاطفی، روابط زناشویی و رابطه والدین با فرزندان)، حاکی از کفایت این مقیاس برای ارزیابی همبستگی فرد با والدین بود. ضریب آلفا ۰/۹۰ و ضریب پایایی برای کل مقیاس برابر ۰/۷۹ گزارش شده است. هم‌چنین در بررسی دیگری که به‌وسیله سامانی (۱۳۸۱) انجام شد، ضریب همبستگی درونی مقیاس ۰/۸۵، ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹ و ضریب پایایی با روش باز آزمایی ۰/۸۰ گزارش شده است. میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده در این پژوهش برای پرسشنامه انسجام خانواده ۰/۹۰ است.

1- Olson

پرسشنامه انعطاف‌پذیری خانواده: یکی از مقیاس‌های مورد استفاده در این پژوهش مقیاس انعطاف‌پذیری^۱ خانواده است که با اقتباس از مدل ترکیبی السون (۱۹۹۹؛ به نقل از زارع و سامانی، ۱۳۸۷) به‌وسیله شاکری (۱۳۸۲) ساخته شده است. یکی از ابعاد در مدل مدور ترکیبی السون انعطاف‌پذیری است و به‌صورت مقدار تغییراتی که در نقش‌ها، قوانین، کنترل و انضباط خانواده وجود دارد، تعریف شده است (السون، ۱۹۹۹). این پرسشنامه شامل ۱۶ گویه است. حداکثر نمره قابل اکتساب در این آزمون ۸۰ و حداقل ۱۶ است (زارع و سامانی، ۱۳۸۷). اعتبار و روایی این مقیاس در مطالعه شاکری (۱۳۸۲) مورد تأیید قرار گرفته است که ضریب همسانی درونی مقیاس، با استفاده از آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۹ گزارش شده است. آلفای کرونباخ محاسبه شده این پرسشنامه در این پژوهش ۰/۶۱ می‌باشد.

حالت فراشناختی: پرسشنامه حالت فراشناختی، ابزاری است که برای اندازه‌گیری تفکر سطوح بالاتر یا مهارت‌های فراشناختی پیشنهاد شده است. این پرسشنامه با تلاش مشترک هارولد انیل و جمال عابدی (۱۹۹۶) در مرکز ملی پژوهش‌های مربوط به ارزشیابی، استانداردها و آزمون دانش‌آموزان تدوین شده است و می‌تواند به‌عنوان ابزاری بدیل به‌عنوان ارزیابی برتری دانش‌آموزان مورد استفاده قرار گیرد. این پرسشنامه از چهار مولفه تشکیل شده که هر مولفه از ۵ ماده تشکیل شده است. میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده در این پژوهش برای پرسشنامه حالت فراشناختی ۰/۸۷ می‌باشد.

پرسشنامه سبک‌های هویت برزونسکی: پرسشنامه سبک‌های هویت اولین با توسط برزونسکی^۲ در سال ۱۹۸۹ برای اندازه‌گیری فرآیندهای شناختی-اجتماعی که نوجوانان در برخورد با مسائل مربوط به هویت به آن برخورد می‌کنند، طراحی شد (حجازی و برجلی، ۱۳۸۸). برزونسکی (۲۰۰۰، ۲۰۰۳ و ۲۰۰۴) به سه سبک هویت متمایز اشاره نموده است. این سبک‌ها ناشی از استراتژی حل مسئله یا سازوکارهای مقابله‌ای است. برزونسکی بر این باور است که نوجوانان توانایی انتخاب یکی از این سه سبک را دارند:

1- Flexibility

2- Berzonsky

سبک هویتی اطلاعاتی^۱، سبک هنجاری^۲ و سبک سردرگم-اجتنابی^۳. برزونسکی (۲۰۰۳)، ضرائب پایایی سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری، سردرگم-اجتنابی و تعهد هویت را به ترتیب ۰/۷۴، ۰/۷۹، ۰/۶۷ و ۰/۸۱ گزارش کرده است. در محاسبه آلفای کرونباخ در این پژوهش نتایج نشان داد که ضرایب پایایی در سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری، سردرگم-اجتنابی و تعهد هویت را به ترتیب ۰/۶۸، ۰/۵۳، ۰/۷۳ و ۰/۵۵ بوده است. خدایی، شکری، کروسینی و گراوند (۱۳۸۸) این پرسشنامه را مورد ارزیابی قرار داده و ثبات ساختار عاملی آن را تأیید کردند.

یافته‌ها

ابتدا اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه‌ها وارد نرم‌افزار SPSS شده و پس از ورود به نرم‌افزار LISREL مدل‌های اندازه‌گیری و ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به منظور سازماندهی، خلاصه کردن، توصیف و تفسیر داده‌های جمع‌آوری شده از نمونه‌های آماری، میانگین، انحراف استاندارد، برای متغیرهای پژوهش محاسبه گردیده است که در جدول ۱ قابل مشاهده است.

ماتریس همبستگی متغیرهای مورد بررسی (انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده، حالت فراشناختی و سبک‌های هویت) در جدول (۲) ارائه می‌شود.

جدول (۱) میانگین، انحراف استاندارد، واریانس، حداقل و حداکثر نمرات برای متغیرهای انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده، حالت فراشناختی و سبک‌های هویت

انحراف استاندارد	میانگین	
۱۸/۹۸	۱۰۱/۰۷	انسجام خانواده
۶/۹۱	۴۰/۸۳	انعطاف‌پذیری خانواده
۹/۰۱	۶۱/۳۱	حالت فراشناختی
۵/۴۲	۴۰/۹۲	سبک هویت اطلاعاتی
۴/۵۲	۳۲/۶۲	سبک هویت هنجاری
۶/۴۸	۲۸/۴۸	سبک هویت سردرگم-اجتنابی

1- Informational identity style

2- Normative identity style

3- Diffuse – avoidant identity style

جدول (۲) همبستگی عوامل مقیاس‌های انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده، سبک‌های هویت و حالت فراشناختی

انسجام خانواده	انعطاف‌پذیری خانواده	حالت فراشناختی	هویت اطلاعاتی	هویت هنجاری	هویت سردرگم-اجتنابی
۱	۱				
۰/۱۹**	۱				
۰/۲۸**	-۰/۲۳**	۱			
۰/۱۲*	-۰/۳۲**	۰/۴۰**	۱		
۰/۲۹**	-۰/۳۴**	۰/۳۴**	۰/۵۲**	۱	
-۰/۰۸	-۰/۲۳**	-۰/۱۲*	۰/۰۸	-۰/۱۹**	۱

* $P < 0.05$, ** $P < 0.01$

همانطور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، بین متغیرهای پژوهش به جز هویت سردرگم-اجتنابی با انسجام خانواده و هویت اطلاعاتی، همبستگی معناداری وجود دارد.

ابتدا به بررسی مدل‌های اندازه‌گیری که روابط عامل با نشانگرهای مربوط را نشان می‌دهد، می‌پردازیم. در جدول (۳) شاخص‌های نیکویی برازش مدل‌های اندازه‌گیری آورده شده است که عبارتند از ریشه میانگین مجذور خطای برآورد^۱، متوسط تفاوت بین وارپانس‌ها و کوواریانس‌های پیش‌بینی شده و مشاهده شده در مدل^۲، شاخص برازش تعدیل شده^۳، شاخص برازش تعدیل نشده^۴، شاخص برازش مقایسه‌ای^۵، شاخص برازش افزایشی^۶، شاخص نیکویی برازش تعدیل شده^۷، شاخص نیکویی برازش^۸ و قدر مطلق پس‌ماندها^۹ آورده شده است. با توجه به نتایج به‌دست آمده از شاخص‌های نیکویی برازش مدل‌های اندازه‌گیری که در جدول ۳ آمده است، می‌توان گفت که برازش کلی مدل اندازه‌گیری در وضعیت مطلوب قرار دارد.

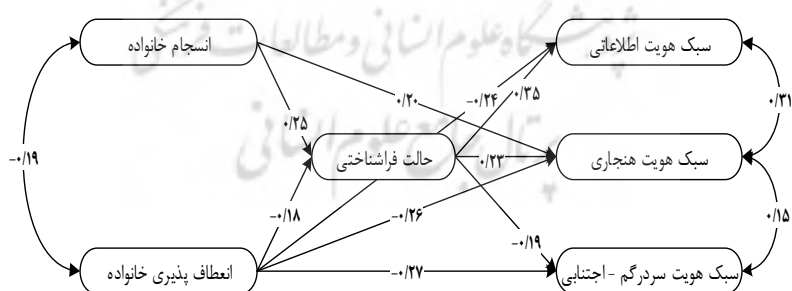
برازش آماری مدل اولیه با داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار LISREL مورد

1- RMSEA	2- SRMR
3- NFI	4- NNFI
5- CFI	6- IFI
7- AGFI	8- GFI
9- X^2/df	

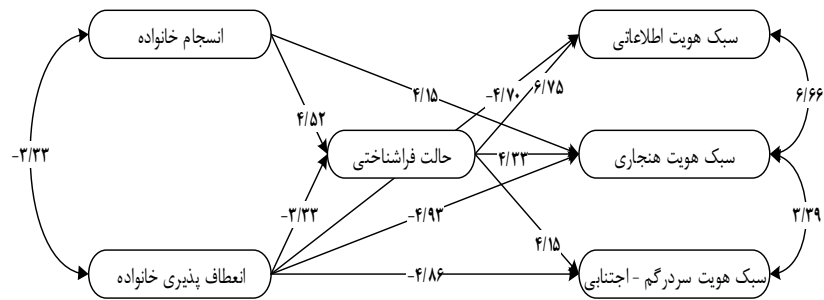
بررسی قرار گرفت و تأیید نشد. پس از تغییر برخی مسیرها، برازش مدل مورد بررسی قرار گرفت. نتایج به دست آمده از شاخص‌های برازندگی در مدل تعدیل شده، نشان می‌دهد که مدل تغییر یافته برازش بیشتری با داده‌ها دارد و در نهایت برازش مطلوبی به دست آمد. در ادامه شکل‌های (۲) و (۳) ضرایب مسیر را که مربوط به بارهای عاملی و خطاهای مربوط به مدل ساختاری پژوهش در حالت‌های بارهای عاملی استاندارد و بارهای عاملی آماره t-value هستند، ارائه داده می‌شود.

جدول (۳) شاخص‌های نیکویی برازش مدل‌های اندازه‌گیری برای متغیرهای انسجام و انعطاف پذیری خانواده، حالت فراشناختی و سبک‌های هویت

انسجام خانواده	انعطاف‌پذیری خانواده	حالت فراشناختی	سبک‌های هویت
۰/۱۲	۰/۱۰	۰/۰۶	RMSEA
۰/۰۹	۰/۰۹	۰/۰۸	SRMR
۰/۸۰	۰/۷۰	۰/۵۵	NFI
۰/۸۲	۰/۷۱	۰/۶۸	NNFI
۰/۸۳	۰/۷۵	۰/۷۰	CFI
۰/۸۳	۰/۷۵	۰/۷۱	IFI
۰/۶۴	۰/۸۷	۰/۷۷	AGFI
۰/۶۹	۰/۸۴	۰/۷۹	GFI
۵/۴۰	۴/۶۴	۲/۱۵	X^2/df

شکل (۲) مدل ساختاری پژوهش در حالت بارهای عاملی استاندارد

شکل (۳) مدل ساختاری پژوهش در حالت بارهای عاملی آماره t-value

داده‌های مندرج در شکل (۲) نشان‌دهنده بارهای عاملی و خطاهای محاسبه شده در آن می‌باشد.

مقدار آماره t که در شکل (۳) مشاهده می‌شود، شاخص ارزیابی و معناداری مسیرها است. مقدار t بالای ۱/۹۶ دلالت بر معناداری رابطه است. برای تأیید صحت نتایج به دست آمده از مدل‌های ساختاری و روابط کلی آنها، شاخص‌های برازش کلی مدل در ادامه آمده است.

جدول (۴) شاخص‌های نیکویی برازش مدل ساختاری پژوهش

مدل ساختاری پژوهش	
۰/۰۴	RMSEA
۰/۰۲	SRMR
۰/۹۹	NFI
۰/۹۸	NNFI
۱/۰۰	CFI
۱/۰۰	IFI
۰/۹۶	AGFI
۰/۹۹	GFI
۱/۵	X ² /df

همان‌طور که در جدول (۴) مشاهده می‌کنید، لازم به ذکر است که دو شاخص نیکویی برازش RMSEA و SRMR (استاندارد شده) هرچه نزدیک به صفر باشند، بیانگر برازش خوب است. به‌طور قراردادی اگر این دو شاخص مساوی یا کوچک‌تر از ۰/۰۵ باشند، نمایانگر نیکویی برازش است. در مقابل، معیار نیکویی برازش NFI، NNFI، CFI، IFI، AGFI و GFI اگر مساوی یا بزرگ‌تر از ۰/۹۰ باشند نمایانگر نیکویی برازش است (گارسن^۱، ۲۰۰۹). و اگر هر یک از آنها برابر با ۱ باشند نشان از برازش کامل دارند. همچنین نسبت X^2/df زمانی که برابر با ۱ است در حالت ایده‌آل قرار داشته و به‌طبع هر چه به عدد ۱ نزدیک‌تر باشد بیان‌کننده حالت بهتری است (هومن، ۱۳۹۰).

جدول (۵) حاکی از آن است که اثر مستقیم انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده بر حالت فراشناختی، انسجام خانواده بر سبک هویت هنجاری، انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی، انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی و اثر مستقیم حالت فراشناختی بر سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی با سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ به لحاظ آماری معنادار است. ضرایب غیرمستقیم متغیرها در جدول (۶) ارائه شده است.

جدول (۵) مقادیر اثرات مستقیم متغیرها در مدل ساختاری پژوهش

مقدار t	مقدار برآورد	اثر مستقیم متغیرها
۴/۵۲*	۰/۲۵	انسجام خانواده بر حالت فراشناختی
۴/۱۵*	۰/۲۰	انسجام خانواده بر سبک هویت هنجاری
-۳/۳۳*	-۰/۱۸	انعطاف‌پذیری خانواده بر حالت فراشناختی
-۴/۷۰*	-۰/۲۴	انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک هویت اطلاعاتی
-۴/۹۳*	-۰/۲۶	انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک هویت هنجاری
-۴/۸۶*	-۰/۲۷	انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک هویت سردرگم-اجتنابی
۶/۷۵*	۰/۳۵	حالت فراشناختی بر سبک هویت اطلاعاتی
۴/۳۳*	۰/۲۳	حالت فراشناختی بر سبک هویت هنجاری
-۳/۳۵*	-۰/۱۹	حالت فراشناختی بر سبک هویت سردرگم-اجتنابی

1- Garson

جدول (۶) مقادیر اثرات غیرمستقیم و اثر کل متغیرها در مدل ساختاری پژوهش

اثر کل	مقدار برآورد	اثر غیرمستقیم متغیرها
	۰/۲۵	انسجام خانواده بر سبک هویت اطلاعاتی
۰/۰۹	۰/۲۰	انسجام خانواده بر سبک هویت هنجاری
	-۰/۱۸	انسجام خانواده بر سبک هویت سردرگم-اجتنابی
	-۰/۲۴	انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک هویت اطلاعاتی
-۰/۰۷	-۰/۲۶	انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک هویت هنجاری
	-۰/۱۹	انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک هویت سردرگم-اجتنابی

نتایج جدول (۶) حاکی از آن است که اثرات غیرمستقیم انسجام خانواده بر سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی و اثرات غیرمستقیم انعطاف‌پذیری خانواده بر سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ به لحاظ آماری معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی روابط ساختاری انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده، حالت فراشناختی و سبک‌های هویتی در دانش‌آموزان دختر انجام گرفت. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که مدل اولیه ارائه شده برازش لازم را نداشته و به‌همین دلیل مدل دوباره مورد بازبینی قرار گرفته و در حالت تعدیل شده دوباره مورد ارزیابی قرار گرفت و شاخص‌های برازش مطلوب بود که نشانه برازش یافتن مدل تعدیل شده است. ذکر این نکته حائز اهمیت است که در طیف پژوهش‌هایی که تا کنون در زمینه این متغیرها صورت گرفته، به طور جامع از این متغیرها در یک مدل استفاده نشده است، در نتیجه امکان مقایسه این مدل با سایر پژوهش‌های انجام شده، وجود ندارد.

بررسی مقادیر استاندارد شده متغیرهای مدل تعدیل شده، نشان می‌دهد که بیشترین سهم تبیین‌کنندگی متغیر سبک هویت اطلاعاتی، به‌ترتیب مربوط به متغیرهای حالت فراشناختی و انعطاف‌پذیری خانواده (به صورت منفی) می‌باشد. همچنین متغیرهای انعطاف‌پذیری خانواده (به صورت منفی)، حالت فراشناختی و انسجام خانواده، به‌ترتیب

بیشترین سهم تبیین‌کنندگی در متغیر سبک هویت هنجاری را دارد. از طرف دیگر متغیرهای انعطاف‌پذیری خانواده و حالت فراشناختی (هر دو به صورت منفی) به تربیت بیشترین سهم تبیین‌کنندگی سبک هویت سردرگم-اجتنابی را داشتند.

انعطاف‌پذیری (به صورت منفی) و انسجام خانواده هر دو پیش‌بینی‌کننده حالت فراشناختی هستند، اما با دو کارکرد متفاوت. به این صورت که انسجام خانواده پیش‌بینی‌کننده مثبت حالت فراشناختی است، در حالیکه انعطاف‌پذیری خانواده به صورت منفی حالت فراشناختی را تبیین می‌کند.

در توجیه این یافته باید عنوان کرد که، خانواده منسجم خانواده‌ای است که در آن احساس همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی در بین اعضای خانواده وجود دارد. فرزندان این چنین خانواده‌ای احساس می‌کنند که مورد پذیرش والدین بوده و والدین نسبت به خواسته‌های آنها حساس و مسئولند. بنابراین جو حاکم به آنها اجازه می‌دهد که تسلط بیشتری بر اعمال و رفتار خود داشته و آزادانه بتوانند فعالیت‌های فکری خود را مورد بررسی قرار دهند. از آنجائیکه حالت فراشناختی متشکل از برنامه‌ریزی، نظارت یا تصحیح خویشتن، راهبرد شناختی و آگاهی است، برای ایجاد این حالت گذرا نیاز به وجود محیطی است که اعضای خانواده به ارزش‌ها و علایق یکدیگر احترام گذاشته و پذیرا باشند. بدین ترتیب خانواده منسجم فراهم‌کننده محیطی هستند که ایجادکننده حالت فراشناختی محسوب می‌شود.

از آنجائی که در تحقیقات قبلی نیز دوگانه بودن کارکرد انعطاف‌پذیری خانواده مشخص شده است (جمشیدی و همکاران، ۱۳۸۷)، در اینجا نیز انعطاف‌پذیری پیش‌بینی‌کننده منفی حالت فراشناختی است که همین امر ممکن است به خاطر خارج شدن انعطاف متعادل خانواده از حد مطلوب آن و سوق یافتن به سمت دو طیف انعطاف‌پذیری خشک یا انعطاف‌پذیری آشفته باشد که در نهایت در چنین حالتی، محیط نمی‌تواند فراهم‌کننده شرایطی برای ایجاد حالت فراشناختی باشد.

یافته دیگر این پژوهش نشان داد که انسجام خانواده پیش‌بینی‌کننده مثبت سبک هویت هنجاری است. از ویژگی‌های سبک هویت هنجاری، تقلید و پیروی از افراد مهم در زندگی است که در واقع در خانواده منسجم که همبستگی، پیوند و تعهد عاطفی در بین اعضا مشاهده می‌شود، این نتیجه دور از انتظار نیست. اما سبک هویت هنجاری دارای دیدگاه بسته ذهنی و خودپنداره‌ای ثابت و سرکوب‌کننده اکتشاف است که این نشان‌دهنده این مطلب است که اگر همبستگی و تعهد در خانواده‌های منسجم به حدی برسد که افراد مهم زندگی در این پیوند عاطفی القاکننده افکار و کاربست‌های خود به فرزندان باشد، انتظار می‌رود که با افزایش بیش از حد انسجام خانواده، شاهد پرورش بیشتر سبک هویت هنجاری باشیم.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر این است که انعطاف‌پذیری خانواده پیش‌بینی‌کننده منفی سبک‌های هویت اطلاعاتی، هنجاری و سردرگم-اجتنابی است. همانطور که گفته شد، انعطاف‌پذیری خانواده برخلاف انتظار همیشه دارای پیامد‌های ثابتی نمی‌باشد. چنانچه یافته‌های رزمی (۱۳۸۳) نشان داد که انعطاف‌پذیری پایین خانواده، اکتشاف هویتی بیشتری را به دنبال دارد و نتایج پژوهش جمشیدی (۱۳۸۴) کنترل بالای والدین (دارای تشابه معنایی با انعطاف‌پذیری پایین) در جامعه عشایری بر خلاف انتظار به سبک شناختی نایسته به زمینه می‌انجامد. در نهایت نتیجه به دست آمده در حال حاضر اگرچه دور از انتظار و خلاف روند معمول است اما با یافته‌های پژوهش جمشیدی (۱۳۸۴)، رزمی (۱۳۸۳) و جمشیدی و همکاران (۱۳۸۷) هم‌سو است. هم‌چنین این انعطاف‌پذیری پایین یا کنترل بالا در فرهنگ‌های جمع‌گرای دیگری چون چین و ژاپن برخلاف جوامع غربی فردگرا، پیامدهای مثبتی به همراه داشته است (چائوف ۱۹۹۴؛ گروسک، ۲۰۰۱؛ به نقل از جمشیدی و همکاران، ۱۳۸۷).

طبق این یافته به دست آمده انعطاف‌پذیری خانواده هم با سبک‌های هویت اطلاعاتی و هنجاری که در طیف‌های سبک‌های هویت معمول‌تری است رابطه منفی دارد و هم با سبک هویت سردرگم-اجتنابی و در واقع هر سه سبک هویت از طریق انعطاف‌پذیری

خانواده مورد پیش‌بینی منفی قرار گرفته‌اند. مقدار مقادیر استاندارد شده به‌دست آمده به ترتیب مربوط به سبک هویت سردرگم-اجتنابی (بیشترین)، سبک هویت هنجاری و سبک هویت اطلاعاتی می‌شود. روند احراز هویت نیاز به امتحان کردن و به چالش کشیده شدن مسائل توسط نوجوانان دارد که در صورتی که انعطاف‌پذیری خانواده در سطح خشک قرار داشته باشد، چنین شرایطی فراهم کننده کسب هویت مناسب از سوی فرزندان نیست.

از طرف دیگر حالت فراشناختی پیش‌بینی‌کننده مثبت، به ترتیب سبک هویت اطلاعاتی و سبک هویت هنجاری و پیش‌بینی‌کننده منفی سبک هویت سردرگم-اجتنابی است.

اشتغال ذهنی نوجوانان به فکر کردن، به خصوص به افکار خود درباره خویشتن، مشخصه مرحله عملیات انتزاعی است. دختر یا پسر نوجوان معمولاً درون نگر و تحلیل‌گر می‌شود. علاوه بر این فکر و رفتار، خودمدارانه می‌شود. از آنجا که نوجوانان درباره خود زیاد فکر می‌کنند، در این تصورند که دیگران هم با موشکافی عیبجویانه احساسات، خصوصیات شخصی، رفتار و ظاهر آنان را زیر نظر دارند. این تصور باعث می‌شود که نوجوان بیشتر به خود مشغول شود.

بیشترین سهم تبیین‌کنندگی سبک هویت اطلاعاتی، به‌وسیله حالت فراشناختی فراهم شده است که نتیجه این یافته هم‌سو با نظر ماسن و همکاران (ترجمه یاسایی، ۱۳۸۰) است، مبنی بر این که رشدشناختی در بروز احساس هویتی مشخص، در نوجوانان نقش مهمی دارد.

تجربه حالت فراشناختی از سوی افراد متضمن تجربه چهار مولفه است:

- ۱- برنامه‌ریزی: قبل از اقدام به حل مسئله، سعی می‌کنم آن را درک کنم.
- ۲- نظارت یا بازبینی خویشتن: به هنگام انجام کار، آن را بازبینی و در صورت لزوم آن را تصحیح می‌کنم.

۳- راهبرد شناختی: از فنون تفکر چندگانه یا از راهبردهای مختلف حل مسئله استفاده می‌کنم.

۴- آگاهی: از فرآیندهای جاری تفکر خویشتن آگاه هستم.

اغلب این خصوصیات دارای تشابه معنایی با خصوصیات سبک هویت اطلاعاتی است که ظاهراً سازگارانه‌ترین سبک می‌باشد و سازوکار کنار آمدن برای اداره موقعیت‌های روزانه را دارا است.

از طرف دیگر حالت فراشناختی پیش‌بینی‌کننده مثبت سبک هویت هنجاری نیز هست (با مقدار استاندارد شده کمتر از سبک هویت اطلاعاتی) به این علت که برخی از مولفه‌های حالت فراشناختی در افراد دارای این سبک هویتی نیز دیده می‌شود.

همچنین حالت فراشناختی پیش‌بینی‌کننده منفی سبک هویت سردرگم-اجتنابی که نماد برخورد طفره‌آمیز در مشکلات است. راهبردی متمرکز بر هیجان که با سطح پایینی از تعهد و اعتماد به نفس و نیز بی‌ثباتی خودپنداری همراه می‌باشد، نیز هست.

بدین ترتیب می‌توان به این نتیجه رسید که تجربه بیشتر حالت فراشناختی و مولفه‌های آن که روند فکری فرد را به چالش کشیده و فنون تفکر چندگانه و راهبردهای مختلف حل مسئله را در افراد ایجاد می‌کند، می‌تواند پیش‌بینی‌کننده روند هویت‌یابی باشد. هرچه فرد در دستیابی به حالت فراشناختی فعال‌تر و موفق‌تر باشد و به گونه‌ای در موقعیت‌های مختلف زندگی از آن استفاده نماید، فرآیند هویت‌یابی مطلوب‌تری را تجربه خواهد کرد و در بهترین حالت ممکن خواهد توانست سبک هویت اطلاعاتی را به دست آورده و در نهایت در جنبه‌های مختلف زندگی موفقیت بیشتری کسب نماید. نوجوانان و بزرگسالانی که احساس هویت فردی در آنان قوی است خود را افرادی مجزا و متمایز از دیگران می‌دانند و احساس ثبات رای و حسن یکپارچگی بیشتری در خود احساس می‌کنند (اریکسون، ۱۹۵۶؛ به نقل از ماسن و همکاران، ۱۳۸۰).

جامعه مورد نظر در این بررسی، دانش‌آموزان دختر شهر کازرون بودند که مسئولین دبیرستان‌های معرفی شده از سوی اداره آموزش و پرورش، همکاری‌های لازم را به سختی در این تحقیق، انجام می‌دادند. هم‌چنین چون پژوهش فقط بر روی گروه دختران دانش‌آموزان صورت گرفته است، محدودیت تعمیم نتایج به پسران دانش‌آموز وجود دارد.

پیشنهاد می‌شود که آموزش و پرورش و خانواده‌ها، آموزش حالت فراشناختی را در برنامه‌های خود قرار دهند و ترتیبی دهند که مهارت‌های فراشناختی به‌طور عملی و ملموس بین دانش‌آموزان اجرا شود تا نوجوانان با روحیه‌ای خلاق و متعهد به کمال مطلوب رسیده و به کسب هویت اطلاعاتی سوق پیدا کنند. از آنجائیکه سن بلوغ و فرآیند کسب هویت در دختران زودتر به جریان می‌افتد ضرورت استفاده از آموزش‌های فراشناخت در مدارس به دانش‌آموزان و والدین برای تسهیل این فرآیند از نکات ضروری محسوب می‌شود. کما این که حالت فراشناختی هم در فرآیند هویت‌یابی و هم در موفقیت بیشتر تحصیلی، موثر است.

۱۳۹۳/۰۴/۱۷

تاریخ دریافت نسخه اولیه مقاله:

۱۳۹۳/۱۰/۰۴

تاریخ دریافت نسخه نهایی مقاله:

۱۳۹۴/۰۱/۱۵

تاریخ پذیرش مقاله:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- احدی، حسن؛ محسنی، نیک‌چهره (۱۳۸۱). روانشناسی رشد/ مفاهیم پینادی در روانشناسی و نوجوانی و جوانی. تهران: پردیس.
- بابورخیرالدین، جلیل؛ بهاورنیا، الناز (۱۳۹۱). مقایسه انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده‌های دارای عضو بیمار مبتلا به ایدز با خانواده‌های جمعیت عمومی. فصلنامه فرهنگ مشاوره و خانواده‌درمانی. ۳(۱۱). ۴۳-۶۰.
- برک، لورا ای. (۲۰۰۱). روانشناسی رشد. ترجمه یحیی سیدمحمد (۱۳۸۵). تهران. نشر ارسباران.
- بهادری خسرو شاهی، جعفر؛ محمودعلیلو، مجید (۱۳۹۱). بررسی رابطه سبک‌های هویت با معنای زندگی در دانشجویان. مجله مطالعات روانشناختی. ۸(۲). ۱۴۳-۱۶۴.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). روانشناسی نوجوانان. تهران: دفتر نشر انقلاب اسلامی.
- تنهای رشوانلو، فرهاد؛ کرامتی، راضیه؛ سعادت‌ی شامیر، ابوطالب (۱۳۹۱). خوش‌بینی و عزت‌نفس در نوجوانان دختر: نقش سبک‌های هویت. فصلنامه روانشناسی کاربردی. ۶(۲). ۷۳-۹۰.
- جلالی، ایران؛ رافعی، هما (۱۳۹۰). بررسی رابطه تنظیم شناختی هیجان با فرآیند و محتوای خانواده و شیوه‌های مقابله با تعارض دانش‌آموزان دبیرستان‌های شیراز. فصلنامه پژوهش‌های نوین روانشناختی. ۷(۲۵). ۴۸-۶۶.
- جمشیدی، بهنام (۱۳۸۴). مقایسه سبک شناختی دانش‌آموزان راهنمایی عشایری و شهری در تعامل با ابعاد فرزندپروری والدین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی. دانشگاه شیراز.
- جمشیدی، بهنام؛ محمدرضا؛ حقیقت، شهربانو؛ سامانی، سیامک (۱۳۸۷). رابطه انسجام و انعطاف‌پذیری خانواده با ابعاد کمال‌گرایی. مجله روانپزشکی و روانشناسی ایران. ۱۴(۲). ۱۹۹-۲۰۵.
- حاجلو، نادر؛ رضایی شریف، علی؛ واحدی، شهرام (۱۳۹۱). همبسته‌های هویت‌یابی فردی در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان اردبیل. مجله روانشناسی مدرسه. ۱(۲). ۳۸-۲۱.
- حجازی، الهه؛ برجعلی، سمیه (۱۳۸۸). تفکر انتقادی، سبک‌های هویت و تعهد هویت در نوجوانان: ارائه یک مدل علی. مجله روانشناسی معاصر. ۴(۲). ۱۵-۳.

- خدایی، علی، شکری، امید، کروسینی، الیزابتا، گراوند، فریبرز (۱۳۸۸). ساختار عاملی و ویژگی‌های روانسنجی نسخه فارسی پرسشنامه سبک‌های هویت. *مجله تازه‌های علوم شناختی*. ۱۱(۱). ۴۰-۴۸.
- دلوند، حمید، رصافیانی، مهدی، باقری، حسین (۱۳۹۳). مروری بر رویکرد خانواده محور. *مجله توانبخشی نوین*. ۱۸(۱). ۹-۱.
- رزمی، محمدرضا (۱۳۸۳). بررسی تاثیر انسجام و انعطاف‌پذیری والدین بر شکل‌گیری هویت در نوجوانان. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی*. دانشگاه شیراز.
- زارع، مریم؛ سامانی، سیامک (۱۳۸۷). بررسی نقش انعطاف‌پذیری و انسجام خانواده در هدف‌گرایی فرزندان. *مجله خانواده پژوهی*. ۱۴(۱۳). ۱۷-۳۶.
- سامانی، سیامک (۱۳۸۱). مدل علی برای همبستگی خانوادگی-استقلال عاطفی و سازگاری. *پایان‌نامه دکتری روانشناسی تربیتی*. دانشگاه شیراز.
- سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۷). *روانشناسی پرورشی نوین*. تهران: نشر دوران.
- شاکری، ش. (۱۳۸۲). بررسی تأثیر میزان انعطاف‌پذیری خانواده بر بهداشت روان دانش‌آموزان متوسطه شیراز. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*. دانشگاه شیراز. شیراز.
- شاملو، سعید (۱۳۸۲). *مکتب‌ها و نظریه‌ها در روانشناسی شخصیت*. تهران: رشد.
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۱). *جوان و بحران هویت*. تهران: انتشارات سروش (انتشارات صدا و سیما).
- شرفی، اسماعیل؛ کاکاوند، اکرم (۱۳۸۹). رابطه سرمایه اجتماعی با هویت جوانان. *فصلنامه تخصصی پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*. ۴. ۵۰-۲۵.
- صبحی قراملکی، ناصر؛ حاجلو، نادر؛ نیازی میرک، ژیلا (۱۳۹۱). پیش‌بینی شادکامی بر اساس سبک پردازش هویت. *مجله روش‌ها و مدل‌های روانشناختی*. ۲(۷). ۱۲۱-۱۳۴.
- علی اکبری دهکردی، مهناز؛ خدایی، علی؛ شکری، امید؛ دانش‌پور، زهره (۱۳۹۲). تغییرناپذیری گروهی ساختار عاملی سیاه سبک هویت در نوجوانان ایرانی. *فصلنامه روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی*. ۹(۳). ۲۴۸-۲۳۷.
- عطارخامه، فاطمه؛ سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۸). تأثیر آموزش راهبردهای یادگیری مطالعه فرانشاختی بر انگیزش و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. تهران، *پژوهش‌نامه مطالعات روان‌شناسی تربیتی*. ۹(۹). ۵۴-۳۹.

- عنايت، حليمه؛ آقايور، اسلام (۱۳۸۹). بررسی عوامل‌های اجتماعی - فرهنگی مرتبط با کیفیت سلامت روانی خانواده (نمونه مورد مطالعه: خانواده‌های ساکن شهر شیراز). فصلنامه جامعه‌شناسی زنان (زن و جامعه). ۱(۲). ۲۷-۴۶.
- کاظمی، حمید؛ کشاورزبان، فهیمه (۱۳۹۱). نقش فراشناخت و حل مسئله در پیش‌بینی بهزیستی روانشناختی در دانش‌آموزان دختر و پسر شهر اصفهان. مجله رویکردهای نوین آموزشی. ۷(۱). ۹۹-۱۰۶.
- کرمی، آزادالله؛ امیرتیموری، محمدحسن (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش راهبردهای شناختی و فراشناختی بر اضطراب امتحان و عزت‌نفس دانش‌آموزان پسر سوم راهنمایی شهرستان قدس. مجله اندیشه‌های نوین تربیتی. ۹(۲). ۸۵-۱۰۷.
- هاشمی، نظام؛ رضوی، سیدعباس (۱۳۸۷). بررسی و مقایسه سبک‌های هویت و عوامل مرتبط با آن در دانش‌آموزان نوجوان شاهد. فصلنامه روانشناسی تربیتی. ۴(۱۳). ۴۵-۶۹.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۹۰). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. تهران: انتشارات سمت.
- Berzonsky, M.D. (2003). Identity style and well-being: does commitment matter. *Journal of Therapy and Research*, 3, 131-142.
- Berzonsky, M.D. (2004). Identity processing style, self-construction and personal epistemic assumption: A social-cognitive perspective. *Journal of development psychological*, 4, 303-375.
- Berzonsky, M.D., & Kuk, L.S. (2000). Identity status and identity processing style, and the transition to university *Journal of Adolescent research*, 15(1), 81-98.
- Berzonsky, M.D. (2008). Identity formation: The role of identity processing style and cognitive processes. *Personality and Individual Difference*, 44, 645-655.
- Bosch, L., & Card, N. (2012). A meta-analytic review of Berzonsky's Identity Style Inventory (ISI). *Journal of Adolescence*, 35, 333-343.
- Cakiroglu, A. (2007). Ustbilis. *Turkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 11 (2), 21- 27.
- Desoete, A. & Ozsoy, G. (2009). Introduction: Metacognition, more than the lognes monster? *International Electronic Journal of Elementary Education*, 2(1), 1-6.

-
- Efklides, A. (2001). Metacognitive experiences in problem solving. In A. Efklides, J. Kuhl, & R.M. Sorrentino (Eds), Trends and prospects in motivation research. Dordrecht: Kluwer.
- Flavell, J.H. (1979). Metacognitive and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*, 34, 906- 911.
- Flavell, J.H. (1985). Cognitive development. (2ND ED). New Jersey: Prentice-Hall.
- Garson, David. (2009). Structure Equation Modeling, www2.Chass.Ncsu.edu/garson/pa765.
- Glover, J. M., & Bruning, R.H. (1990). Educational psychology: Principles and Application. Boston: Little, Brown.
- Hacker, D.J, & Dunlosky, J. (2003). Not all metacognition is created equal. *New Directions for Teaching and Learning*, 95, 73-79.
- Lingren, H.G. (2003). Creating sustainable families. Published by cooperative extension Institute of Agriculture and Natural Resources. University of Nebraska-Lincoln. Available on: www.ianr.unl.edu/pubs/family/
- Lorna, K.s. (1992). Relationship of motivation, strategic learning and reading achievement in grades 5, 7 and 9 *Journal of Experimental Educational*, 62 (3), 319-339.
- Olson, D. H. (1999). Circumflex model of marital & family systems. *Journal of Family Therapy*, 22, 144-167.
- O'Neill, H.F. & Abedi, J. (1996). Reability and Validity of the State Metacognitive Inventory: potential for Alternative Assessment. *The Journal of Etucational Research*, 89(4): 234-245.
- Mackinnon, Jane.L, & Marcia, James E. (2002). Concurring patterns of women's identity status, attachment styles, and understanding of children's development. *International Journal of behavioral development*. 25(1), 70-80.
- Wells, A. (2010). Metacognitive Therapy for anxiety and depression, *Cognitive behavioral therapy book reviews*, 6 (1), 1-4.
-